

KITEKINTÉS

A KÖNYVTÁRI ÉS TÁJÉKOZTATÁSI FELADATOK INTEGRÁCIÓJÁNAK LEHETŐSÉGEI AZ NDK FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEINÉL

**A felsőoktatási intézmények információ- és irodalomellátásának
javításával foglalkozó kutatás eredményei**

GISELA HÜLPÜSCH

Kiindulás és célkitűzés

A „Könyvtári és tájékoztatási feladatok integrációjának lehetőségei egy tanszéki könyvtáron belül” című kutatás megindításakor a Methodisches Zentrum kutatókollektíváját az foglalkoztatta, hogy célszerű-e a tanszéki könyvtárak és a tájékoztató szervek egyesítése a felsőoktatási intézmények tanszékcsoportjai mellett.

A kiindulás az volt, hogy az NDK tudományos-műszaki ágazati információs rendszereiben a szakkönyvtárak és a tájékoztató szervek szervezeti egysége régóta bevált gyakorlat.

A hagyományokban gazdag egyetemeken és a nagy műszaki főiskolákon mindig is a könyvtárak játszották a domináns szerepet az oktatók-kutatók információ- és irodalomellátásában, ezen túlmenően azonban regionális és országos szerepkörük is van. Csupán az újabb főiskolákon, a műszaki főiskolákon és néhány más szakfőiskolán nem nyerték még el elegendőre igazi rangjukat.

A tudományos-műszaki információ, valamint a társadalomtudományi információ és dokumentáció területén a kialakuló teljesítőképes információs központok a felsőoktatás oktatóiban és kutatóiban is növelte a szolgáltatásokkal szembeni igényt. Elsősorban a számítógépre alapozott információkereső rendszerek előnyeiben kívántak részesülni.

Az egyetemi és főiskolai könyvtárak egyre nagyobb sikerrel fáradoznak a szakirodalmi igények kielégítése érdekében. Ámde miközben elkötelezték magukat a hagyományos könyvtári-bibliográfiai referenz és tájékoztató tevékenység mellett, elhanyagolták az információk aktív, gyors közvetítésének korszerű eljárásait.

Elsősorban a műszaki tudomány területein jelentkezett egyre több olyan információigény, melyeket csak az iparági tájékoztatási intézményekkel kooperálva tudtak kielégíteni. Következésképpen először itt jöttek létre – mégpedig a tanszékcsoportok vezetésének kezdeményezésére – tanszékcsoporthi tájékoztatási szervek. Részben főhiva-

tású szaktájékoztatókat foglalkoztattak, részben tudományos munkatársakat alkalmaztak az ilyesfajta feladatok ellátására.

Égész sor társadalomtudományi tanszék is javasolta tájékoztatási szerv létrehozását vagy néhány központi tájékoztatási szerv (pl. pedagógia, filozófia, jogtudomány stb.) szaktájékoztatóinak foglalkoztatását, s ki is eszközölték a tanszékcsoport vezetésénél kutatók közreműködését a szakirodalom diszciplínára orientált feltárásában és a tájékoztató szolgáltatások működtetésében. Bizonyára néhány természettudományi diszciplína információs rendszerének a hiányával magyarázható, hogy a tájékoztatási tevékenység gyengébben fejlett a természettudományi tanszékcsoportoknál.

Mindezek következtében olyan helyzet állt elő, melyben a felsőoktatási intézmények könyvtárai, noha ők voltak a felelősök az intézmény információval és dokumentációval való ellátásáért, nem voltak befolyással a tanszékcsoportok információs tevékenységének alakulására.

Ugyanakkor bizonytalan és szkeptikus nézetek kaptak lábra a tanszékcsoportoknál folyó tájékoztató tevékenység szükséges mértékéről, szervezetéről, tartalmáról és munkamódszereiről.

A Methodisches Zentrum kutatókollektívája elsősorban éppen azzal a kérdéssel foglalkozott, hogy a tanszékcsoportok információs szerveit célszerű-e egyesíteni a tanszéki könyvtárakkal, vagy pedig a főiskolai központi könyvtár alá kellene-e őket rendelni. A téma kidolgozásához ennél fogva azzal az általános célkitűzéssel fogtak hozzá, hogy a könyvtárosok, szaktájékoztatók és kutatók-oktatók racionális együttműködését modellálják.

A kidolgozás módszeréről

A kutatócsoport hat különféle típusú és nagyságrendű felsőoktatási intézmény képviselőiből (a könyvtárigazgatóknak az információs munkáért felelős helyetteseiből) tevődött össze. Tevékenységét a Methodisches Zentrum irányította és koordinálta. A hat intézménynél összesen 21 természettudományi, műszaki és társadalomtudományi tanszékcsoportot vizsgáltak meg, és összesen 221 kutatót-oktatót kérdeztek meg.

A következő munkamódszereket alkalmazták:

A szakirodalom tanulmányozása témaegyüttesek szerinti munkamegosztásban.

A munkafolyamat tanulmányozása, amelynek során regisztrálták és elemezték a tanszéki könyvtárakban és a tanszékcsoport tájékoztatási szerveiben az információ- és irodalomellátás érdekében végzett tevékenységeket.

Az információ- és irodalomellátás érdekében kialakult *kooperációs formák és kapcsolatok elemzése*.

Statisztikai jelentések értékelése a hozzáférhető, valamint a máris igénybe vett kapacitások és szolgáltatások felmérése érdekében.

A tudományos munkatársak megkérdezése írásos interjú formájában. A vizsgált tanszékcsoportoknál az oktatók és kutatók 20%-át keresték meg, aspiránsokat, docenseket, kutatócsoport-vezetőket, tanszékcsoport-vezetőket. (A Karl-Marx-Stadt-i Műszaki

Főiskola később ezt a felmérést 700 kutatóra és oktatóra terjesztette ki; az eredmények összehasonlítása igazolta a kiválasztott minta helyességét.)

A vizsgálat eredményének értékelése és elemzése megkívánta a különféle módszerekkel nyert adatok áttekinthető módon való összehasonlítását. Ezért a Methodisches Zentrum 5 sémavázlatot (mátrixot) fejlesztett ki az irodalom- és információellátás alábbi folyamatai számára:

- az információ- és irodalomszükséglet megállapítása;
- az elsődleges és másodlagos források (dokumentumok), valamint az információk beszerzése;
- az információforrások (dokumentumok) feltárása;
- az információállomány tárolása és rendelkezésre bocsátása;
- az információszolgáltatások és a dokumentumok közvetítése.

Ily módon ábrázolhatóvá váltak a jelenleg általában szokásos szervezeti formák és munkamódszerek, a kooperációs kapcsolatok, valamint a teljesítmények; a kép egyaránt feltárta a gyenge pontokat és a pozitívumokat. A mátrixok egyúttal lehetővé tették annak a modellnek a kidolgozását, amely magában foglalja a könyvtárosok, szaktájékoztatók és a tanszékcsoport kutatóinak-oktatóinak az információ- és irodalomellátás folyamatában való racionális, munkamegosztáson alapuló együttműködését, valamint a központi főiskolai/egyetemi könyvtárak tudományos tájékoztatási részlegeinek feladatkataszterét.

A felmérési eredményeket a Methodisches Zentrum összesítette és értékelte. Az elemzés valamennyi eredménye e dolgozat keretében nem ismertethető. Egyértelműen igazolják azonban a felsőoktatásügyi információ és dokumentáció helyzetéről a bevezetőben tett megjegyzéseket és a Felső és Szakoktatásügyi Minisztérium (Ministerium für Hoch- und Fachschulwesen – MHF) fejlesztési koncepciójában² kijelölt feladatokat:

- Integrálni kell a tudományos-műszaki tájékoztatás, továbbá a társadalomtudományi információ és dokumentáció már működő ágazati és diszciplínára orientált rendszereit;
- A szakirodalmi ellátást az információk és a dokumentumok szolgáltatásának egységére való tekintettel a kooperációs kapcsolatok keretében kell javítani;
- A könyvtári és tájékoztatási munkához szükséges személyzeti és anyagi kapacitást a könyvtárosok, szaktájékoztatók, valamint a tájékoztatási megbízottként tevékenykedő oktatók-kutatók szorosán egyeztetett együttműködése révén kell kialakítani;
- Egyes tájékoztatási feladatok gondozására speciális témára szakosodott szakembereket kell megnyerni.

Eredmények

I. A modellek bemutatása

A kidolgozott modellek (1–5. sz. ábrák) megfelelnek a korábban említett mátrixoknak, egyidejűleg az alábbi általános követelményeket is figyelembe veszik:

- Biztosítani kell a központi főiskolai/egyetemi könyvtár koordinációs funkcióját (melyet tudományos tájékoztató részlege révén lát el) mint az egységes irányítás

és tervezés, valamint a könyvtári és tájékoztatási munka összehangolt fejlesztésének előfeltételét;

– Ki kell küszöbölni a könyvtárosok és szaktájékoztatók párhuzamos munkáját, s egységes munkamódszereket kell alkalmazni;

– Együtt kell működni a tanszékcsoporthoz és a tanszéki könyvtárak meglévő műszaki berendezéseinek használatában;

– Az oktatók-kutatók részvételét csökkenteni kell a feltárás és beszerzés rutin-folyamataiban;

– Az oktatók-kutatók működjenek közre a szintetizáló és faktografikus információ-termékek kidolgozásában;

– A szaktájékoztatók részesítsék módszertani támogatásban a kutatócsoportokat annak érdekében, hogy a tudományos munka folyamatát egyúttal az információk létrehozása folyamatának is tekintsék;

– Kedvező feltételeket kell teremteni más területek tájékoztatási szerveivel való kooperáció számára a saját információ-szolgáltatások spektrumának bővítése és a főiskolai központi könyvtárak könyvtári tájékoztató apparátusának teljessé tétele révén, különös tekintettel a dokumentumok rendelkezésre bocsátásának meggyorsítására.

Az információ- és irodalomellátás folyamatában a könyvtáraknak következetesen kell vállalni a dokumentumállomány és információ-szolgáltatások gyarapítását, beleértve a bibliográfiai és referáló szolgáltatásokat, valamint a könyvkereskedelmi forgalomban nem kapható dokumentumokat, továbbá ezeknek a dokumentumoknak eredetiben, másolatban vagy mikroformátumban való rendelkezésre bocsátását. Ugyancsak az ő kötelességük a katalógus-szintű és bibliográfiai feltárás, valamint a könyvtári-bibliográfiai tájékoztató apparátus gondozása és teljessé tétele.

A szaktájékoztatók feladata a kutatócsoportok és tudományterületek információ-szolgáltatásának közreműködésével az információ-szükségletek megállapítása, a használói profilok elkészítése, a tanszékcsoporthoz tudományos eredményeinek feltárása az információ-csere vagy a szakmai információ-szolgáltatásokban való közreműködés érdekében, valamint az információk célzott közvetítése.

– A tanszéki könyvtárak és információ-szervek személyzetét, állományát és felszerelését, valamint a tanszékcsoporthoz működő szaktájékoztatókat lehetőség szerint szomszédos terekben kell elhelyezni a munkamegosztáson alapuló együttműködés elősegítése érdekében.

– Az oktatókat és kutatókat messzemenően mentesíteni kell a rutinfeladatok alól, hogy az információ-szolgáltatás tartalmi feladatainak szentelhessek idejüket. (Feladatkörükbe elsősorban a faktografikus visszakereső rendszerek kiépítésében való közreműködés, szintetizáló információk kidolgozása, a szakirodalom és saját eredményeik analitikus feltárása tartozik.) (1. ábra)

(1) A tanszékcsoporthoz szakirodalmi és információ-szükségletének megállapítása – a tanszékcsoporthoz vezetésével együttműködésben – a gyarapítási tevékenység alapelveinek rögzítése érdekében és a célzott információ-ellátás súlypontjainak a megállapítása céljából. E feladatért a tanszéki könyvtár a felelős, – a tanszékcsoporthoz könyvtári és irodalmi megbízottainak támogatásával.

Az irodalom- és információsükséglet megállapítása

Tevékenységek		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Felelősség Akik révén:	főiskolai/egyet.ktár	△							□	△	△
	tanszéki ktár	○	□		□	□	□	○	○	○	□
	szaktájékoztató/inf. rendszer		○	○	○	○	○				
	táj. megbízott/tansz. csop./tud.ter./kutató-csop.	□	□								
	ktári megbízott/tansz. csop./tud.ter./kutató-csop.										
	oktatók-kutatók		□								
	tansz.csop.			□	□	□					
Akiknek:	tud. terület		□								
	kutatócsoport		□								
	személyes szüks.		□								

○ = felelősség a mindenkori feladatért

□ = a megfelelő részfeladatok megoldásában való aktív közreműködés, ill. felelősségben való részvétel

△ = felelősség a főiskola/egyetem keretében való koordinációért

— = munkakapcsolatok

--- = ágazati/célcsoportok

(2) A fenti munkálat jelenti a kiindulópontot ahhoz, hogy elsősorban a kutatócsoportok és az egyes kutatók-oktatók, valamint a tanszékcsoport vezetésének konkrét információsükségletét rögzíteni lehessen egy céltudatos, a kutató-oktató munkára orientált információ- és irodalomellátás érdekében.

Ezért a feladatért a szaktájékoztató a felelős, az egyes szakterületek és kutatócsoportok tájékoztatási megbízottainak támogatásával. A tájékoztatási megbízottaknak szükségszerűen szoros kapcsolatuk van a kutatókkal és oktatókkal.

(3) A szükségletvizsgálat eredményeit (kitöltött bizonylatok, ill. sémák) a szaktájékoztató az információs terv szerint összegzi. A bizonylatok tartalmazzák:

- a használó/kutatócsoport nevét,
- a megoldandó feladat végtermékének formáját (szakkönyv, disszertáció, tankönyv, előadás stb.),
- a munka témáját,
- a kidolgozás menetét (részfeladatokat) a tervév folyamán,

- a kívánt információ-szolgáltatás fajtáját és jellemző jegyeit,
- az információ-szolgáltatás rendelkezésre bocsátásának határidejét.

(4) A szolgáltatók dolga, hogy felkutassák a nemzeti és nemzetközi rendszerek számára az adott információs szükségletekhez releváns szolgáltatásokat.

(5) A szaktájékoztatók – a tanszéki könyvtár közreműködésével – az információs tématerv alapján kiértékelik a meglévő tájékoztatási eszközöket; a tanszéki könyvtárral és a központi főiskolai/egyetemi könyvtárral együttműködésben intézkednek kiegészítésükről és tökéletesítésükről.

(6) A tanszékcsoporthoz használt nemzeti és nemzetközi információs eszközök – elsősorban a referáló lapok – által feldolgozott dokumentumok megállapítása lényeges feladat részint az elsődleges források rendelkezésre bocsátása, részint a referáló lapokban feltárt folyóiratok használati intenzitásának megállapítása szempontjából. Ezt a feladatot a szaktájékoztató a gyarapításért felelős tanszéki könyvtárral együttműködve oldja meg.

(7) Fenti elemzés alapján történik az egyes állományrészek, különösen a folyóiratállomány időszakonkénti felülvizsgálata, szükség szerinti kiegészítése, valamint a más szakkönyvtárakkal való kooperáció.

(8) A fontosabb elsődleges dokumentumok lelőhelyét a tanszéki könyvtár állapítja meg a szaktájékoztató és a központi főiskolai/egyetemi könyvtár közreműködésével.

(9) és (10) Ezeket a feladatokat a tanszéki könyvtárak és a központi főiskolai/egyetemi könyvtárak együttműködve oldják meg. A modellben rögzített munkamódszerekhez kiinduló pontul a következő megfontolások szolgáltak:

Az információ- és irodalomellátásnak funkcionális egységet kell alkotnia annál is inkább, mert a dokumentumok kielégítő és gyors rendelkezésre bocsátása mindenhol az ellátás neuralgikus pontja. A kielégítő dokumentumellátás előfeltétele a könyvtár tájékoztató apparátusának az elsődleges dokumentumok (információs források) hozzáférhetőség szerinti elemzése éppen úgy, ahogy az információs szükséglet megállapítása (ld. 1–2–3. modelleket) a gyarapítási tevékenység tartalmi orientálásának. (2. ábra)

A gyarapítási munkát a központi könyvtár koordinálja. A tanszékcsoporthoz szaktájékoztatói és könyvtári megbízottai részt vesznek az előszerzeményezésben, a gyarapítási segédeszközök rendszeres átnézésében. Az oktatók-kutatók közreműködése a könyvtári megbízottakon keresztül érvényesül (1) (2).

A központi könyvtár szerzeményezési ülésein a tanszéki könyvtár vezetője, ill. a tanszéki könyvtárért felelős szakreferens képviseli az egyes tanszékcsoporthoz érdekeket (3).

Az információnak és az irodalomnak a kooperációs partnerek részére történő beszerzésénél közreműködnek a szaktájékoztatók, ill. a tájékoztató szervek is (7).

Ha a könyvtári és tájékoztatási szerv egy szervezetként működik, ennek vezetője felelős a kooperációért. Ha viszont külön egységenként, akkor az a racionális megoldás, ha a tanszéki könyvtár felelős a gyarapításért és beszerzésért (4).

A tanszékcsoporthoz vezetője intézkedik afelől, hogy az oktatók és kutatók bocsássák a könyvtár rendelkezésére azokat a dokumentumokat és tájékoztató eszközöket, melyeket személyes kapcsolataik révén szereztek be. (3. ábra).

2. ábra

Gyarapítás

Tevékenységek		1	2	3	4	5	6	7
Felelősség								
akik	főisk/egyetemi ktár	△		△	△	△	△	△
révén:	tanszéki ktár	○	—	□	□	□	□	○
	táj.szerv./szak-tájékoztató	□						□
	táj.megbízott/tansz.csop/tud.terület/kut.csop.	□	—					
	ktári megbízott/tansz.cs./tud.terület/kut.csop.		—					
	oktatók-kutatók		□					
akik-	tanszékcsoport	□						
nek:	tudományterület	□						
	kutatócsoport	□						
	egyéni igény	□						

1. a gyarapítási bizonylatok rendszeres átnézése
  2. egyedi tanácskozás az oktatókkal-kutatókkal
  3. gyarapítási tanácskozás (vételi-, gyarapítási bizottsági ülés)
- A beszerzés realizálása:
4. Vétel
  5. Csere
  6. Könyvtárközi kölcsönzés
  7. Kooperáció
- (A jelmagyarzatok megegyeznek az előző ábrával.)

3. ábra

Feltárás

Tevékenységek		1	2	3	4	5	6	7	8
Felelősség									
akik	főisk/egyet.kt/kut.csop.	○	○	○	△	△			
révén:	tanszéki ktár	□	□	○	□				
	szak-tájékoztató/táj.kp.				○	○	○	○	○
	táj.megbízott/tansz.cs./tud.ter/kut.csop.				□	□	□	□	□
	ktári megbiz./tansz.cs./tud.ter/kut.csop.								
	oktatók-kutatók		□		□	□	□	□	□
akik-	tanszékcsoport	□		□	□	□			
nek:	tudományterület						□	□	□
	kutatócsoport						□	□	□
	egyéni igény						□	□	□
	ágazati inf.rendszer		□		□	□	□	□	□
	forrásra orientált információs rendszer		□		□	□			

- Bibliográfiai feltárás 1. betűrendes katalógus számára
 2. tájékoztató szolgáltatások számára
 Szakkatalógizálás – 3.
 Tartalmi feltárás 4. referálás
 5. indexelés
 Információhű szintetizáló feldolgozás – 6.
 Faktografikus információ 7. adatok
 8. tárgyi kapcsolatok
 (A jelölések megegyeznek az előzőekben használtakkal)

A katalógusszintű és bibliográfiai feltárás mellett a jövőben erősebben kell fejlődnie a dokumentumok analitikus feltárásának és az információk szintetizáló feldolgozásának.

A szakbibliográfiák szerkesztése állományjegyzékek és gyarapodási jegyzékek készítése a könyvtárosok munkakörébe tartozik (1) (2) (3).

Az analitikus-szintetizáló feltárás a szaktájékoztatók felelőssége. Ebbe a tevékenységbe maximálisan be kell vonni a szakterület kutatóit és oktatóit is. Ide tartozik:

- a megállapodásokban kijelölt szakirodalom feltárása a szakterületi és dokumentumtípusra orientált információs rendszerek számára,
- a tanszékcsoport tudományos eredményeinek feltárása a saját, valamint a szakterületre, ill. dokumentumtípusra orientált információvisszakereső rendszerek számára.

A tanszékcsoportoknak a központi dokumentumgyűjteményre (pl. kutatási és fejlesztési jelentések, disszertációk) irányuló feltáró munkáját a főiskola/egyetem központi könyvtára irányítja, koordinálja és ellenőrzi. Ennek keretében történik:

- a szintetizáló információk kidolgozása egyes szakterületek, kutatócsoportok és egyéni igénylők számára az oktató és kutató munka keretében a tájékoztatási megbízottak és szaktájékoztatók közreműködésével (6),
- az adatok feltárása a faktografikus visszakereső rendszer kiépítéséhez a szaktájékoztatók, tájékoztatási megbízottak és az oktatók-kutatók együttműködésével (7) (8).

A dokumentumbázis (a szakirodalom, ill. a tanszékcsoport tudományos eredményei) feltárásánál ugyancsak elkerülhető a párhuzamos munka, ha a katalógusszintű és bibliográfiai feltárást a könyvtárosok végzik, a tartalmi és szakmai szempontból pedig a szaktájékoztatók.

Az oktatók-kutatók által készített szintetizáló jellegű problématanulmányokat, irodalmi szemléket, trendjelentéseket stb. is fel kell tárni, és a kutatásban kooperáló partnerekkel kiépített információcsere keretében rendelkezésre kell bocsátani.

Ez a fontos feladat azonban csak akkor oldható meg, ha az információs és dokumentációs tevékenységet a kutatásszervezés szerves részének tekintik. (4. ábra.)

A betűrendes és a szakkatalógus vezetéséért a könyvtárosok felelősek (1) (2).

A szaktájékoztatók szervezik az információs állományt (pl. a referátumokat tartalmazó kartotékokat). A tárolási forma az állomány terjedelmétől és a technikai lehetőségektől függ (3) (4) (5).

4. ábra

Tárolás

Tevékenységek		Tárolás								
Felelősség		1	2	3	4	5	6	7	8	9
akik révén:	főisk.ktár/egyet.ktár/kutatócso.	○	○	○		△				○
	tanszéki ktár	□	□	□	□	□	□	□	□	□
	szaktájékoztató/táj.kpont			○	○	○	○	○	○	○
	táj.megbízott/tansz.csop./tud.ter/kut.cs.			□	□	□	□	□	□	□
	ktári megb./tansz.csop./tud.ter./kut.cs.									
oktatók-kutatók										
akiknek:	tansz. csop.	□	□	□	□	□	□	□	□	□
	tud. terület			□	□		□	□	□	□
	kutatócso.			□	□		□	□	□	□
	személyes szüks.									□

1. Betűrendes katalógus

2. Szakkatalógus

Tájékoztatási nyilvántartások: 3. függőleges tárolószekrény

4. kézi lyukkártya

5. elektronikus adatfeldolgozás

adattárolók: függőleges tárolószekrény – 6.

7. kézi lyukkártya

8. elektronikus adatfeldolgozás

9. elsődleges források

(A jelölések megegyeznek az előzőekben használtakkal)

Ha számítógépes információvisszakereső rendszert állítanak fel, a szükséges munkákat a főiskola/egyetem központi könyvtára koordinálja (3).

Az információs állomány fontos részét képezik a tanszékcsoport tudományos munkáinak (disszertációk, diplomamunkák, kutatási és fejlesztési jelentések, irodalmi tanulmányok, világhelyzettel való összehasonlítások stb.) tartalmi feltárása; a produktumokat az információcserében is felhasználják.

A tájékoztatási megbízott felel a beszerzett információs táruk gondozásáért az adott kutatási feladat időtartamára, azonban a módszertani irányítást és tanácsadást a szaktájékoztató végzi.

Az egyéni információs tárukat az oktatók és kutatók maguk vezetik.

A faktografikus információk (statisztikák, paraméterek, idézetek, kísérleti eredmények stb.) gyűjtésére, tárolására a jövőben nagyobb figyelmet kell fordítani. Ezeket az adattárukat a szaktájékoztatókkal és oktatókkal-kutatókkal szoros együttműködésben kell kiépíteni és az együttműködő partnerek számára hozzáférhetővé kell tenni.

Ha az adattár az egész tanszékcsoportot szolgálja, a szaktájékoztató felelős a vezetésért. Az ad hoc adattárakat, amelyek egy adott kutatást szolgálnak s amelyekre egy-egy szakterületnek vagy egy kutatócsoportnak van szüksége, a szaktájékoztató irányításával a tájékoztatási megbízott vezeti.

Az információs állományokat lehetőség szerint a könyvtárban kell elhelyezni, a dokumentumokat viszont kötelezően a könyvtárban kell tárolni (9).

5. ábra

Információközvetítés

Tevékenységek		1	2	3	4	5	6	7	8
Felelősség akik révén:	főisk./egyet.ktár					△		△	△
	tanszéki ktár	○*				○	○	○	○
	szaktáj/táj.kp.	○	○	○	○		□	○	
	táj.megbíz./tansz.cs./tud.ter./kut.cs.	□	□	□	□				
	ktári megb./tansz.cs./tud.ter./kut.cs.								
	oktatók-kutatók								
akiknek:	koop.partnerek	□	□	□	□	□		□	□
	tansz.csop.	□	□	□	□				
	tud.ter./kut.cs.	□	□	□	□		□		□
	oktatók-kutatók	□	□	□	□		□		□
	koop.partnerek	□	□	□	□	□	□	□	□
	tansz.csop.irányítása							□	

1. SDI * új szerzemények
2. retrospektív keresés
3. tájékoztatás adatokról, szakmai tényekről
4. szintetizáló információ
5. új szerzemények, állományjegyzék, bibliográfia
6. könyvtári-bibliográfiai felvilágosító tevékenység
7. vezetők információellátása
8. dokumentumok rendelkezésre bocsátása.

Az SDI és a retrospektív keresést akár számítógép segítségével, akár manuálisan a szaktájékoztatók szervezik meg (1) (2).

A tájékoztatási megbízottak készítik elő mind az SDI, mind a visszakeresés eredményeit és továbbítják az egyes használókhöz.

A tanszéki könyvtárosok dolga a könyvtári-bibliográfiai tájékoztató és felvilágosító tevékenység:

- célzott, rendszeres tájékoztatás az új szerzeményekről SDI formájában (1) a tanszékcsoport oktatói-kutatói és a kooperációs partnerek számára;
- az új szerzeményeket tartalmazó, valamint az állományt feltáró jegyzékek kiadása (5) a központi könyvtár koordinálásával;
- tematikus bibliográfiák kiadása a központi könyvtár irányításával (6).

A kooperációs partnerek információvisszakereső rendszereinek használatáért a szak-tájékoztatók a felelősek.

A szak-tájékoztató szervezi az oktatók-kutatók faktografikus információval való ellátását a kutatási tervek alapján vagy külön kérésre (3).

A szintetizáló információkkal, főként a határterületeket áttekintő információkkal való ellátás szintén a szak-tájékoztatók feladata.

A tájékoztatási megbízottakat vagy az egyes oktatókat-kutatókat, ha szükséges, be kell vonni a szintetizáló információk kidolgozásába. Ebben az esetben a szak-tájékoztató határozza meg a feldolgozandó dokumentumokat (4).

A dokumentumok rendelkezésre bocsátása, valamint a könyvtárközi kölcsönzés lebonyolítása a könyvtárosok feladata (8).

A rektorok, rektorhelyettesek, tanszékcsoport-igazgatók, kiemelt kutatók ellátása érdekében a központi könyvtárak tudományos információs részlegei együttműködnek a tájékoztató központtal, s ők szervezik a más partnerekkel való információs együttműködést is; ebben segítségükre vannak a tanszékcsoportok szak-tájékoztatói.

A kutatási tevékenység irányításához és tervezéséhez a tanszékcsoport vezetése számára szükséges információkról, a tanszékcsoportnak magának kell gondoskodni. A vezetői információellátásért a szak-tájékoztatók felelősek. Tevékenységüket a központi könyvtár tudományos tájékoztató részlege támogatja.

Az oktatók-kutatók részvétele az információs munkafolyamatokban nemcsak a könyvtári, információs és dokumentációs munka minőségét javítja, hanem a kutatási/oktatási munka színvonalát is emeli.

A szak-tájékoztató lehetőleg a tanszékcsoportnak megfelelő szakirányú végzettséggel rendelkezzen.

A Methodisches Zentrum kutatócsoportja megvizsgálta, hogy a modellben javasolt elvi megoldásokat módosítják-e és mennyiben, vagy esetleg teljes mértékben érvénytelenítik-e a következő tényezők:

- a felsőoktatási intézmény típusa (a szakmai profil szűkebb vagy tágabb volta, a felsőoktatási intézmény nagysága);
- térbeli adottságok (a tanszékcsoportok, könyvtárak és tájékoztatási létesítmények egy épületben való elhelyezése, vagy szervezeti egységek területi széttagoltsága);
- a felsőoktatási könyvtár szervezete (tanszéki könyvtárak a tanszékcsoportoknál, szakkönyvtárak több rokon tanszékcsoport számára, nincsenek tanszéki vagy szakkönyvtárak);
- a tájékoztató szervek vagy a szak-tájékoztató szerinti elhelyezés.

Megállapították, hogy mindezeknek a tényezőknek nincs módosító befolyásuk a modellben ábrázolt munkamegosztásra, amely az irodalom- és információellátás

egységben való realizálását segíti elő és megfelelően biztosítja a tudomány és információ egységét. A modelleknek elvi érvényességük van valamennyi felsőoktatási intézményre és tanszékcsoportra nézve, működjenek bármely szakterületen is.

Ha a leírt munkamódszert és -szervezetet a tanszékcsoport vezetése érvénybe lépteti, a szaktájékoztatók irányításának sokat vitatott kérdése másodlagossá válik.

Ahol a kombinált könyvtári és tájékoztatói szervezethez kedvezőek a feltételek, feltétlenül ajánlott létrehozása.

II. Az egyetemi és főiskolai könyvtárak tudományos tájékoztató részlegének feladatai és szolgáltatásai

1. Irányítás, tervezés, koordinálás

a) Az információ és dokumentáció fejlesztési tervének (ötéves tervidőszak) kidolgozása az egyetem/főiskola számára.

b) A tanszékcsoportoknál folyó információs és dokumentációs tevékenység koordinálása e terv alapján.

c) A tanszékcsoportoknál lévő szaktájékoztatók/tájékoztatói megbízottak irányítása.

d) A tanszékcsoportoknál folyó információs munka ellenőrzése.

e) Az országban működő, szakmailag releváns információs szervek és könyvtárak információs szolgáltatásainak és szolgálatainak felkutatása.

f) Kooperációs kapcsolatok megteremtése a tudományos-műszaki tájékoztatás, valamint a társadalomtudományi információ és dokumentáció intézményeivel, továbbá a tanszékcsoportoknál működő tájékoztatói szervek támogatása kooperációs kapcsolataik kiépítésében.

g) A kutatási és fejlesztési jelentések, disszertációk információs rendszeréhez való kapcsolódás koordinálása.

h) A felsőoktatási intézmények fordítási tevékenységének koordinálása; együttműködés a központi fordításnyilvántartással.

i) A könyvtári és információs szolgáltatások használóinak képzésére irányuló tevékenységek koordinálása.

k) Központi rendezvények szervezése a használóképzés keretében.

l) A tájékoztatás propagandájának koordinálása az egyetemi/főiskolai könyvtár közönségkapcsolati tevékenysége keretében.

m) Az információ-propaganda megszervezése.

n) Az egyetem/főiskola eredményeit tartalmazó dokumentumok:

- az egyetem/főiskola publikációi,
- az egyetem/főiskola dolgozóinak tudományos közleményei,
- disszertációk és kutatási jelentések,
- diplomamunkák,
- újtjelentések,

- tanulmányok, áttekintések, trendjelentések és más szintetizáló információs anyagok, melyek a kutatómunka során keletkeznek,
- az egyetemen/főiskolán kidolgozott oktatási anyagok regisztrálásának és feltárásának szervezése és koordinálása.

2. Az irodalom- és információsükséglet megállapítása

a) A tanszékcsoportok szakirodalmi és információs szükségletei vizsgálatának koordinálásában való közreműködés.

b) Részvétel az irodalom- és információellátás súlypontjainak megállapításában, a gyarapítási alapelvek kidolgozásában.

c) A tudományos tájékoztató részleg által ellátandó használók körének rögzítése.

d) A tudományos tájékoztató részleg által ellátandó használók információs szükségletének megállapítása (információs tématerv összeállítása).

3. Az információállomány kiépítése és feltárása

a) Tartalmi feltárás a szakkatalógus számára, illetve tanácsadás a tartalmi feltárásnál.

b) Felelősség a tanszékcsoportoknál kiépítendő információs állományért és információs állomány kiépítése a tudományos tájékoztató részleg által közvetlenül ellátandó használók számára.

c) Felelősség a speciális dokumentumok (szabványok, szabadalmak, cégirodalom, hivatalos kiadványok, disszertációk, kongresszusi és konferenciaanyagok, újtjelentések, fordítások, trendjelentések, adatösszeállítások) állományának kiépítéséért és ezen információforrások tanszékcsoportoknál történő katalógusszintű feltárásának szervezéséért.

d) Felelősség az adattárak kiépítéséért.

e) Információs eszközök regisztrálása és nyilvántartása.

4. Információs szolgáltatások

a) Vezetők információellátása saját szolgáltatások, valamint a központi tájékoztatószolgálat szolgáltatásainak közvetítése révén.

b) Könyvtári-bibliográfiai felvilágosító tevékenység.

c) Szétsugárzó és visszakereső szakirodalmi információs szolgáltatások:

- SDI szolgáltatás használói profilok és információs tématerv szerint,
- az információs tématervnek megfelelően retrospektív keresés,
- aktuális irodalomösszeállítások,
- faktografikus szolgáltatás.

d) Az egyetemen/főiskolán folyó kutatások feldolgozása.

e) Bibliográfiák (szakterületi, határterületi, regionális) összeállítása.

f) Referáló szolgáltatások szükség szerinti kiadása egyes szakterületekre, határterületekre.

g) A szakmai információs rendszer kooperációs partnerei információs szolgáltatásainak közvetítésében való részvétel.

h) Tájékoztatás az új beszerzésekről használói profil szerint.

i) Új szerzemények jegyzékeinek összeállítása.

j) Közreműködés a regionális tájékoztatási szolgálat kiépítésében.

k) A folyóirat tartalomjegyzék-szolgáltatások (current contents) beszerzése.

A tájékoztató tevékenység centralizált megszervezése azt jelenti, hogy a tanszék-csoportoknál lévő szaktájékoztatók tevékenységét már nemcsak koordinálja a központi könyvtár, hanem a tudományos tájékoztató részlege révén irányítja is.

FELHASZNÁLT DOKUMENTUMOK

1. Anweisung 22/69 über die Stellung, Aufgaben und Arbeitsweise des Bibliothekswesens und der wissenschaftlichen Information an den Hochschulen vom 16. August 1969. Verfügungen und Mitteilungen des MHF der DDR.
2. Konzeption zur Entwicklung der Information und Dokumentation im Bereich des MHF bis 1985 (Ministerium für Hoch- und Fachschulwesen, September 1978).
3. HÜLPÜSCH, G.: Möglichkeiten der Integration von Bibliotheks- und Informationsaufgaben in einer Zweigbibliothek. Abschlußbericht. Methodisches Zentrum 1979.

(Fordította: SZINAINÉ LÁSZLÓ ZSUZSA.)

